je uveden příklad z praxe, jeho analýza a závěr.

Obrovským přínosem celé publikace je velké množství praktických ukázek a zkušeností z České republiky i ze zahraničí (USA, Švédsko, Nový Zéland). Ty jsou plynule propojeny s předkládanou teorií a výkladem. Pro čtenáře (neboli začínajícího tlumočníka) jsou v textu připraveny také „Otázky k přemýšlení", kde si může každý ověřit míru porozumění právě vysvětlované problematice, ale i sám na sobě si prověřit, jak by postupoval v situacích, do kterých se možná zatím nedostal. Sám na sobě si tak může ověřil, zda je dostatečně připravený a co ještě musí v sebevzdělávání dohnat. Publikace nastiňuje množství otázek, které by si možná ani zkušenější tlumočník nepoložil, a může i jej tedy vést k dalšímu vyhledávání informací a rozšiřování odbornosti a kvalifikace. Tato „učebnice" pro tlumočníky splňuje všechny požadavky, které jsou, dle mého názoru, na výukové materiály tohoto typu kladeny. Česká komora tlumočníků znakového jazyka předkládá zájemcům velice přehledný a ucelený materiál s jasným výkladem, který je podložený názornými příklady a ukázkami a doplněný doporučeními a návrhy na řešení různých situací.

Klára Ptáčková

HOZA, J. ***It´s Not What You Sign, It´s How You Sign It. Politeness in American Sign Language***.
Washington (DC) : Gallaudet University Press, 2007. 235 s. ISBN 978-1-56368-352-7.

MEIR, I.; SANDLER, W. ***A Language in Space. The Story of Israeli Sign Language.*** New York; London : Lawrence Erlbaum Associates, 2008. 332 s. ISBN 978-0-8058-5507-8.

Dvě z nových knižních publikací o znakových jazycích (Hoza 2007, Meir; Sandler 2008) mají za cíl, každá trochu jinak, prohloubit dosavadní poznatky o struktuře vizuálně motorických jazyků i o jejich fungování v komunikaci.

Jedna publikace (Meir; Sandler 2008) má povahu monografickou – popisuje a analyzuje izraelský znakový jazyk.[1] Zároveň ovšem, jak naznačuje i její titul (*Jazyk v prostoru*), chce poskytnout také aktuální informace o znakových jazycích vůbec, logicky zvláště o těch jejich rysech, převážně gramatických, které jsou různými znakovými jazyky sdíleny. Adresátem publikace mají být lingvisté,

[1] Vznikla na základě dlouholeté práce izraelské Laboratoře pro výzkum znakového jazyka a je první prací tohoto druhu publikovanou v angličtině (předcházela jí verze hebrejská).

učitelé, tlumočníci, rodiče neslyšících dětí – a takto široce vymezenému adresátovi je přizpůsoben způsob výkladu.

Publikace je rozdělena do tří částí. První, nejobsáhlejší (s. 11-182), je věnována struktuře izraelského znakového jazyka, druhá (s. 183-251) osvětluje vztahy mezi jazykem a komunitou, v níž se jazyk užívá, třetí část pak (s. 253-305) dokládá, jak poznání izraelského znakového jazyka přispívá k rozvoji lingvistické teorie. Práce je opatřena úvodem, třemi přílohami (zachycují tvary ruky izraelského znakového jazyka, hlavní místa artikulace znaků a notační pravidla), také soupisem odborné literatury a rejstříky (autorským a věcným).

V první části, členěné do devíti kapitol a opatřené shrnujícím závěrem, je jedna kapitola věnována fonologii izraelského znakového jazyka, jedna kapitola jeho slovníku. Ostatní kapitoly se zaměřují na jevy gramatické: probrána je prostorová gramatika (v jejím rámci zvl. systém zájmen a shoda u jednoho typu sloves znakových jazyků), dále čas a aspekt, klasifikátorové konstrukce, slovosled, záporné a tázací věty a nemanuální prostředky s gramatickou platností (především mimika). Výklady této části charakterizuje jednak přístup kontrastivní (znakové jazyky jsou nahlíženy v kontrastu s jazyky mluvenými), jednak přístup směřující k typologii znakových jazyků (izraelský znakový jazyk je srovnáván s jinými znakovými jazyky, zvl. se znakovým jazykem americkým).

Druhá část publikace pak ve třech kapitolách probírá otázky úže zaměřené přímo k izraelskému znakovému jazyku a komunitě jeho uživatelů: popsána je zde historie komunity neslyšících v Izraeli a také vznik a vývoj izraelského znakového jazyka. Na závěr kapitoly jsou uvedeny tři krátké případové studie, „příběhy" izraelských neslyšících.

Třetí část publikace je rozdělena do dvou kapitol. První se soustavněji věnuje úvahám typologickým: probírají se shody a rozdíly mezi různými znakovými jazyky a také shody a rozdíly v tom, jak neslyšící v různých zemích znakových jazyků užívají. Druhá kapitola třetí části pak uvádí do různých závažných otázek lingvistické teorie: ukazuje, jaké rysy definují znakové jazyky jako přirozené jazyky, jak a kam posouvá studium znakových jazyků poznatky soudobé lingvistiky, a také dokládá (na příkladě Nikaraguy a Izraele) vznik znakových jazyků bez existence příslušného jazykového modelu.

K velké většině jednotlivých kapitol je připojeno – a to je velmi užitečné – jednak stručné shrnutí probíraných otázek, jednak seznam literatury doporučené k dalšímu studiu.

Druhá publikace z oblasti lingvistiky znakových jazyků (Hoza 2007) je zaměřena jinak: konkrétně na užívání (amerického) znakového jazyka v komunikaci. V centru pozornosti přitom stojí – napovídá to už podtitul práce – jeden přesně vymezený okruh otázek, totiž to, jak se v americkém znakovém jazyce

vyjadřuje zdvořilost. I tady autor volí kontrastivní úhel pohledu:[2] porovnává užívání amerického znakového jazyka s užíváním (americké) angličtiny. Problém zdvořilosti autor nahlíží tak jako mnozí jiní lingvisté v širších souvislostech přímosti vs. nepřímosti vyjadřování. Otázka zdvořilosti, resp. otázka přímosti vs. nepřímosti vyjadřování, byla i v souvislosti s americkým znakovým jazykem kladena už dříve – a odpovědi na ni se různí. Na jedné straně bývají projevy uživatelů amerického znakového jazyka charakterizovány přímočarostí, jednoznačností, upřímností (sami američtí neslyšící uvádějí, že na rozdíl od nich se slyšící lidé vyjadřují vágně, neurčitě, nejasně). Na straně druhé se ale objevují i názory opačné: podle nich může být i výpověď amerického znakového jazyka HOME YOU/q (tedy: *Jedeš domů?*) interpretována různě: nejen jako vyjádření přímé (přímý mluvní akt), totiž jako žádost o informaci, ale i jako vyjádření nepřímé (mluvní akt nepřímý): a to buď jako žádost o svezení, nebo jako pokárání za předčasný odchod ze zaměstnání.

K osmi výkladovým kapitolám Hozovy studie (jejichž tematika se zákonitě často prolíná) jsou připojeny tři přílohy: transkripce výpovědí v americkém znakovém jazyce (s. 215-217), test užitý při výzkumu (s. 218-220) a přehled zdvořilostních strategií převzatý ze známé studie Brownové a Levinsona (1987), upravený pro účely dané práce (s. 221-223). Celek je doplněn soupisem odborné literatury (s. 225-230) a rejstříkem (s. 231-235).

Z výkladu jasně vyplývá autorův názor:[3] také americký znakový jazyk dokáže vyjadřovat v komunikaci i jiné významy než ty, které jsou patrné „na první pohled". To je dáno – stejně jako v jazycích mluvených – pravidly interakce, povahou mluvních aktů, stylem (*discourse style* v autorově terminologii), a na nejvyšším stupni zobecnění také kulturou, v níž je jazyk zakotven a kterou utváří (srov. zvl. v úvodní a závěrečné kapitole výkladu, s. 1-31, 202-213). Analýzy vyjadřování zdvořilosti v komunikaci americkým znakovým jazykem jsou zákonitě ukotveny (zvl. v kap. 2, s. 32-62) v současné lingvistické pragmatice[4] a opřeny jsou o klasické práce z této oblasti (např. Grice, Leech, Searle, Brownová, Levinson aj.). Východiskem autorových úvah jsou tak dosavadní poznatky o komunikačních strategiích, o mluvních aktech a zvl. pak o konceptu „tváře" (*face*) a o komunikačních aktech, které pozitivní

[2] Jako slyšící potomek neslyšících rodičů (CODA – children of deaf adults) je pro takový přístup víc než dobře vybaven (podobně jako např. T. Johnston, který se věnuje znakovému jazyku australskému).

[3] Provedeným výzkumem je důkladně doložený.

[4] Lingvistická pragmatika (pragmalingvistika) se zaměřuje (srov. Encyklopedický slovník češtiny 2002, s. 332) na obecná i institucionálně vázaná pravidla jazykové interakce a jejich odraz v jazyce (a právě zdvořilost je jedním z předních oblastí jejího zájmu).

nebo negativní tvář ohrožují, nebo naopak stvrzují.[5] V tomto kontextu autor popisuje jednak prostředky, které se v americkém znakovém jazyce podílejí na realizaci komunikačních funkcí „žádost" a „odmítnutí" (kap. 3 a 4, s. 63-125), jednak různé typy specifických nemanuálních modifikátorů (*nonmanual modifiers*), které mohou – v různé míře a různým způsobem – ohrožení tváře zmírňovat (kap. 5, 6, s. 126-187). Je pochopitelné (a autor to vykládá v kap. 7, s. 188-201), že efektivní užívání všech těchto prostředků souvisí se stupněm zvládnutí amerického znakového jazyka.[6] I z toho je zřejmé, že popis a analýza pragmaticky aktivních prostředků, popis a analýza kulturně a sociálně daných pravidel jazykové interakce a jejich odraz v jazyce jsou především v kompetenci rodilých uživatelů jazyka.

Dvě nové publikace z oblasti lingvistiky znakových jazyků tak ukazují dva různé možné přístupy k znakovému jazyku, přístup strukturní a přístup komunikační; pro českou lingvistiku mohou být v mnohém ohledu inspirativní.

Literatura:

BROWN, P.; LEVINSON, S. *Politeness: Some Universals in Language Usage*. Cambridge (MA) : Cambridge University Press, 1987.

Encyklopedický slovník češtiny. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2002.

Alena Macurová

[5] Pozitivní tvář je v práci Brownové a Levinsona (1987) – trochu zjednodušeně řečeno – spojována s lidskou potřebou udržet a potvrzovat příslušnost k sociální skupině (s potřebou „začlenit se"), negativní tvář zase s potřebou projevovat se jako individuum (s potřebou „být nezávislý").

[6] Dokonalé zvládnutí každého jazyka souvisí zvl. s povahou a načasováním jeho osvojování; autorův pilotní výzkum jasně dokládá vztah mezi zvládnutím zdvořilostních strategií a osvojením znakového jazyka ve velmi raném věku.